

Zwijndrecht

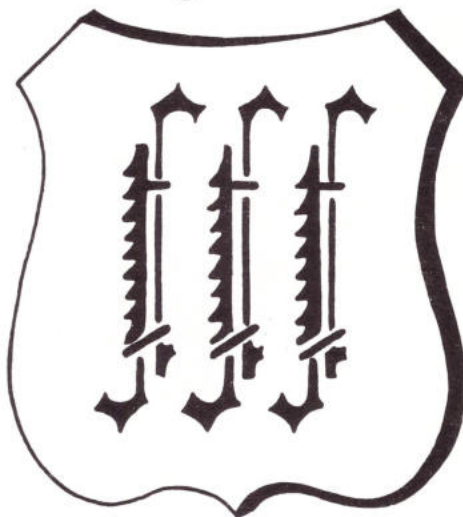
Meerdervoort

Heer Oudelands Ambacht

Zwijndrecht

Kijfhoek

Groote Lindt

Historische Vereniging
Zwijndrecht

Jaargang 3 no. 2
oktober 1985

Inhoud:

De zalmzegenvisserij "De Volharding"	blz. 4
De eerste papiermolen in Nederland	blz. 15
"Die goeie, ouwe tijd"	blz. 23
Een opnieuw ontdekte verhandeling over het voor- malig slot Develstein	blz. 26
Toen en nu	blz. 30
Colofon	blz. 32

Historische Vereniging
Zwijndrecht

Jaargang 3 no. 2
oktober 1985

ZWIJNDRECHTS
NERING
&
NIJVERHEID

expositie

bibliotheek
anjerstraat

OPEN: DONDERDAG

1^e MAANDAG V.D. MAAND

19.00 - 20.45 UUR

14.00 - 15.30 UUR

Ten geleide,

Van Ambacht tot Industrie, aan dit thema is het verenigingstijdschrift dit keer gewijd. Aanleiding hiertoe vormt de tentoonstelling die de gemeentelijke werkgroep "Museum Oud-Zwijndrecht" thans verzorgt over dit zelfde onderwerp. De Historische Vereniging Zwijndrecht wil hierbij graag aansluiten en de expositie op deze wijze ondersteunen.

Van verschillende leden mochten wij kopy voor deze uitgave ontvangen. Het aanbod was daarbij zo groot dat enige bijdragen tot een latere uitgave moeten wachten. De lezer houdt een en ander zeker te goed.

Ambacht en industrie; de combinatie van waterwegen, spoor- en wegverkeer heeft met zich meegebracht dat in Zwijndrecht een rijke geschakeerdheid aan bedrijvigheid is ontstaan. In dit nummer vragen wij aandacht voor enkele in de vergetelheid geraakte ambachten zoals de visserij en de papierfabrikage. Bijna gewoontegetrouw mochten wij een bijdrage ontvangen van mevrouw A. van Dam- De Klerk. Dit keer schrijft zij over Oldert Verbeek die bekend was door zijn functie bij de Gemeentelijke Reinigings Dienst. De vaste rubriek "Toen en nu" beschrijft een eveneens vergeten industrie, n.l. de glasfabrikage. Tenslotte treft men in dit nummer de laatste aflevering aan van de artikelenreeks over het voormalig kasteel Develstein.

Wij spreken de wens uit dat deze uitgave wederom de belangstelling voor de historie van Zwijndrecht mag stimuleren. Uw commentaar zien wij gaarne tegemoet.

De zalmzegenvisserij "De Volharding".

Bij het raadplegen van akten van de Burgelijke Stand zal men regelmatig het beroep zalmvisser tegenkomen. Over het algemeen is over dit beroep weinig bekend. Wat schaarse foto's en een enkele regel in de "Beschrijving van de Swijndrechtse Waard" door J. W. Regt lijken de nog overgebleven herinneringen aan een beroep dat eeuwenlang door bewoners van onze omgeving is uitgeoefend.

Toch zijn er nog meer gegevens. In het Dordrechts Gemeentearchief is het archief van de visserij van Dortsmonde bewaard gebleven en dat van de maatschap "De Volharding", een zalmvisserijbedrijf dat tot 1932 op de Oude Maas actief is geweest. Voor de samenstelling van dit artikel is dankbaar gebruik gemaakt van een in februari 1960 door J. Busch opgestelde inventarisatie.

De maatschap "De Volharding" was de voortzetting van de zeer oude visserij van Dortsmonde. Deze laatste, maakte deel uit van de heerlijkheid van Dortsmonde, welke behoorde tot de bezittingen van het Geslacht van Altena, en werd door de Heren van de Merwede in leen gehouden. Zij gaven de visserij weer in achterleen uit. Nadat de Baronie van de Merwede in 1604 door de stad Dordrecht was aangekocht, werd de visserij van Dordtsmonde door de Dortse Magistraat, als "Heeren der Baronnie ende Heerlijckhyts Merwede" in leen uitgegeven.

Jacob van Oudenhoven schrijft in zijn werk "Out-Hollant nu Zuydt-Hollant" (Dordrecht 1654) het volgende: "Dortsmonde is nu een Ridderlijck leen bestaende in Visscheryen, waar van de Leen-brieven de bepalinge op het nauste nemende, alsdus luyden: Aengaende van Dortsmonde tot de Dubbel-Ut, ende ten Wael toe, ende aen die zijde leyt Dubbeldam, die Mijl ende die Putters-houck ende aen die andere zijde leyt Swijndrecht, ende streckt tot aen Barendrecht. Breeder genome, soo heeft het gestreckt voor by Barendrecht, gelyck het selve is beseten geweest by Joffrouw Suete de Beveren, Nicolaes dochter, ende hare soon Willem van Brakel, Willemsz. Knappe. Zijnde mede sulcks, het zy breeder ofte enger genome, dat de Visschers het selve in het Oosten heben begonnen te bevisschen recht boven Puttocks-toren, tus-

schen den Mont van de Oude Haven van Dordrecht in 't Zuyden, ende de Mont van de Riviere tussen Galgh-oirt ende Papendrecht in 't Noorden, ende also West -waerts aen".

Bij de door de heer Busch opgestelde inventarisatie is een lijst van regesten (samenvattingen) toegevoegd betreffende de visserij van Dortsmonde. Zij handelen o.a. over pacht van viswater, getuigenverklaringen in eigendomsgeschillen (vooral na de Franse tijd), verandering van vaarwater, enz. De regesten zijn voor familie onderzoekers zeker interessant, daarom een paar voorbeelden.

7 mei 1734. Matthijs Beelaerts, Heer van Wioldrecht, Emminkhoven, Dortsmonde, enz, oorkondt, dat hij verpacht heeft voor de tijd van vijf jaar aan Thielman Willemsz., Theunisz. Willemsz. en Heijman Jacobs het bevissen van het drijfwater van de Vroomheerlijkheid van Dortsmonde, voor de somma van 60 gulden per jaar, gedurende 5 jaar.

25 oktober 1735. Theunis Munter, Pieter Jacobse van der Linden, Sijme van der Gieszen en Johannes van't Hoff oorkonden op verzoek van Theodorus de Jong, Heer van Groote Lindt, dat in September 1737 Thieleman, visser van Matthijs Belaert, Heer van Dortsmonde, gevist heeft in het goed van de visserij van de Heer van de Groote Lindt.

5 november 1814. Willem Kool, Paulus in't Veld, Schilleman de Deugdt en Hendrik de Heer, oorkonden, dat de visserij in het zalmdrijfwater voor de Groote Lindt en Meerdervoort, de zalmsteek en drijfwater voor de Groote Lindt en Puttershoek, de kantvisserij, de schotgronden en de visserijen binnen de dammen voor de Groote Lindt in de tijd voor het Franse bewind in het bezit zijn geweest van de Ambachtsheer van de Groote Lindt, Aernout Jan van Bienen en na diens overlijden van zijn zoon Willem Joseph van Bienen.

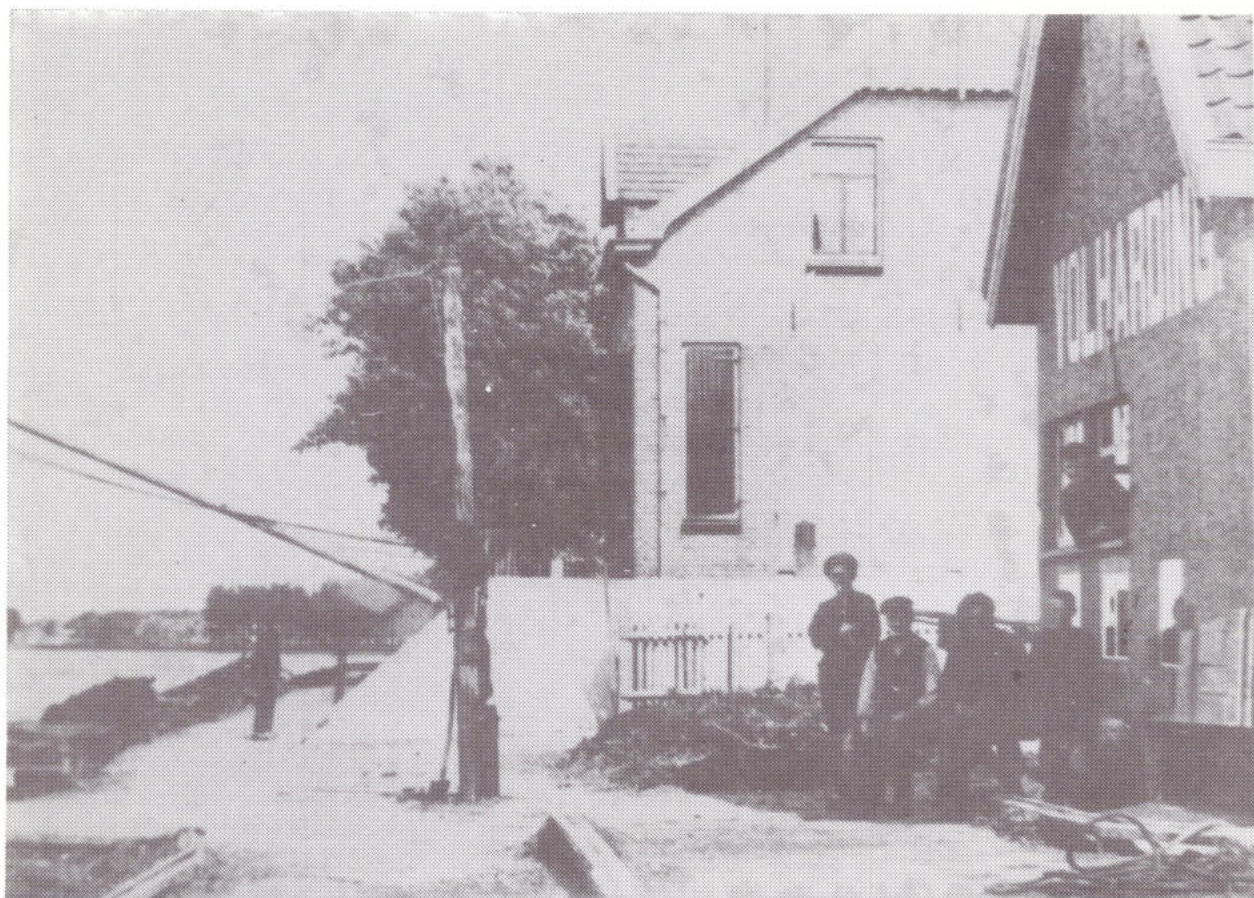
11 november 1841. Lambertus van Loon pacht de visserij op witvis en paling in het midden van de rivier de Maas, vanaf Dortsmonde (bij de Noord) tot voor de lantaarnpaal, staande op de hoek van de Kil tegenover de Lindtse dammen, gedurende 5 jaar tegen f. 19,-- per jaar.

Het archief van de "moderne" visserij "De Volharding" bestaat uit rapporten die werden opgesteld ten behoeve van de jaarlijks te Rotterdam in de maand oktober gehouden jaarvergaderingen. Vanaf de oprichting van de maatschap in het jaar 1895 tot en met 1916 zijn deze winst- en verliesrekeningen, zoals toen gebruikelijk, met de hand geschreven. Zij geven een goed beeld van de benodigdheden in de visserij, zoals vloten, zegenstenen, garen, touwwerk, lampen, maar ook onvermoede zaken als steenkool, paarden en hooi. En daarbij natuurlijk ook het belangrijkste, de vangst, nauwkeurig gespecificeerd in soort en aantallen en de opbrengst hiervan. Vanaf 1917 wordt het verslag gedrukt.

Direct in het eerste jaar 1895 maakte de maatschap de ruime winst van f. 20.624,48 door een vangst 4715 zalmen, 2579 elften en 17 steuren. En hoewel het jaar 1897 werd afgesloten met een verlies van zo'n f. 4.000,--, als gevolg van de slechte opkomst van de zalm, gaven de volgende jaren steeds, op enkele na, redelijke winsten. Wat opvalt is dat om de 6 a 7 jaar een slecht seizoen plaats vindt.

Omdat Nederland in de eerste wereldoorlog neutraal bleef en de handel met Duitsland doorging waren de oorlogsjaren vette jaren voor de visserij. Vooral het seizoen 1916, waarin de omzet opliep tot f. 113.362,10 en voor de 30 tot 40 kilogram wegende zalmen bedragen tot zo'n 50 gulden werden betaald leverde een goed bedrijfsresultaat. Het seizoen 1927 gaf nog een recordvangst met een nettowinst van f. 64.675,20 echter daarna liepen de vangsten snel terug. Het seizoen 1930 was er nog een kleine winst, maar in 1931 werd al verlies geleden waardoor men op 14 juli 1932, nadat de komst van de zalm tevergeefs was afgewacht, besloot tot liquidatie van de maatschap.

In de jaren voor de liquidatie is op verschillende manieren getracht de bedrijfskosten te verminderen. Dit gebeurde bijvoorbeeld door als de opkomst van de zalm slecht was later in het seizoen met de vangst te beginnen; of eerder te stoppen als de vangst van de zomerzalm tegenviel. Ook werd soms begonnen met één in plaats van twee werkploegen. De belanghebbende visserijen van de bovenrivieren hadden de regering gevraagd om een nachtelijke sluiting van de visserijen op de benedenrivieren (bijvoorbeeld de visserij Klein Profijt onder Heinenoord). Op deze vraag werd afwij-

Een kijkje op de visserij

zend beschikt. Andere visserijen, waaronder de hiervoor genoemde Klein Profijt, waren al eerder gestopt terwijl de visserij in de nieuwe Merwede, De Noorwal en de Zuidwal (bij de Kop van't Land) in het zelfde jaar als De Volharding zijn geliquideerd. De oorzaak van het zo plotselinge teruglopen van de vangst is niet bekend. Opmerkelijk is wel dat in de ons omringende landen nog wel veel werd gevangen. De bezittingen van de maatschappij zoals het visrecht, gebouwen, een stuk griendland en water gelegen onder Zwijndrecht, inventaris, schepen machinerieën, gereedschap, effecten enz. werden verkocht. Het ontbinden van de contracten met de Staat der Nederlanden en met Jhr. P.H. van der Waal Repelaer van Puttershoek en Baron van Boetse-laer van Dubbeldam, Ambachtsheer van Dubbeldam en de Mij gaf nog enkele moeilijkheden omdat met hen pachtcontracten waren afgesloten over een periode van 10 jaar welke pas eindigden in 1939. De verhuurders namen uiteindelijk met een schikking genoegen.

In de jaarlijkse verslagen wordt over het personeel niet gerept, met uitzondering van de baas en de onderbazen. Baas was H.C. Stal en na zijn overlijden zijn zoon A.J. Stal. Als onderbazen worden genoemd A. Mol, W. de Geus en C. Hartman. De verslagen vermelden bijzonderheden waarvan hieronder enkele voorbeelden

- Begin augustus 1928 is door onbekende oorzaak de visserskeet en de aangebouwde woning van de onderbaas afgebrand.
- De kolen voor de stoommachine van de visserij werden per aak aangevoerd vanuit de Dokhaven te Dordrecht. In 1923 werd deze aak, met twee man aan boord, overvaren door een motorboot. Hierbij verdronk W. de Geus. P. Smits werd gered, doch overleed de volgende dag. Ook andere aanvaringen worden vermeld. Niet altijd werd er een schikking getroffen waardoor in sommige gevallen een rechtszaak volgde.
- Ook treft men mededelingen aan over extra betalingen aan het personeel in verband met verichtte bijzondere werkzaamheden of omdat andere visserijen loonsverhoging hadden gegeven.

Bij de naspeuringen naar de Zwijndrechtse visserij konden wij naast de gegevens in het Dordrechtse Gemeentearchief ook nog putten uit een wel zeer unieke bron van gegevens, n.l. in de persoon van de heer H. Kwakernaat, thans wonende te Goidschalksoord. Hij heeft in de jaren 1917 tot 1927 op de visserij gewerkt. Om in de termen van de visserij te spreken: De heer Kwakernaat begon als paardejongen en eindigde als steenbaas. Wat dit betekent wordt later duidelijk. Het bijzondere van de heer Kwakernaat is niet alleen dat hij zich op 83-jarige leeftijd nog alles tot in details over zijn voormalige werkkring weet te herinneren, maar ook dat hij in die tijd op de visserij met een platencamera (samen met Johan van der Veen) prachtige foto's maakte. Hij heeft van deze liefhebberij later zijn beroep gemaakt, en oefent dat nog steeds in beperkte mate uit. Uit zijn mond mochten wij de volgende beschrijving over de visserij optekenen.

De visploeg, tweede van rechts is de heer Kwakernaat.

De visserij bevond zich op de Krabbegors (in de volksmond het Duivelseiland genoemd) aan de Oude Maas. Deze plaats bevindt zich tegenover Groote Lindt, en is vanaf de verkeersbrug goed te zien. Tegenwoordig is één van de fabriekshallen van de firma De Groot op deze plaats gevestigd. De visserij bestond uit verschillende gebouwen en onderdelen welke in bijgaande schetsen zijn weergegeven.

De zegen. Het eigenlijke net waarmee gevist werd. De zegen is 250 tot 300 meter lang en werd drijvende gehouden door aan de bovenzijde bevestigde stukken kurk, de zogenaamde "kurkreep". Aan de onderzijde werd de zegen verzwaard met leistenen (de zogenaamde steenreep). De steenreep, die zoveel mogelijk de vorm van de rivierbodem aanneemt sleept over de bodem van de rivier en de zegen komt schuin, stroomafwaarts, in het water te staan. De zegen werd aan één zijde bevestigd aan een blok dat verrijdbaar was over een rail (leier) en begeleid werd door een blokloper.

De hang. Een sloot met op de oevers bomen en palen om de zegens (netten) aan op te halen om ze te boeten en te drogen. Om voldoende lengte te krijgen was de hang in een bocht gegraven. De zegen werd, na het boeten vanuit de hang op een zegenschip geladen en in gebruik genomen.

De beun. Dit was een bak van 5 meter breed, 5 meter lang en 5 meter diep die in de rivier geplaatst was. In deze bak werd de gevangen vis bewaard tot deze naar de visafslag werd gebracht. De beun was in drie vakken verdeeld, één voor zalm, één voor witvis en één voor fint. Voordat de vis naar de visafslag in Kralingse Veer werd gebracht werden de zalmen door de banker, door een welgemikte klap op de neus, met een ronde knuppel doodgeslagen. Dit werd vetslaan genoemd.

Beneden- en bovenhaal. Dit zijn kunstmatige uitbouwingen in de rivier die werden gebruikt om de zegen binnen te halen. De walkant was over de lengte van de visserij beschoeid behalve de beneden- en bovenhaal zodat men daar met de schepen op kon varen en in het water kon staan. De beide halen waren bevlochten met stro. Om 's-nachts nog wat te kunnen zien was er op de beneden- en bovenhaal een olielamp opgehangen, later gebruikte men hiervoor vergassers.

De paardespil. Deze werd gebruikt voor het binnenhalen van de zegen en werd bediend door een paard (aan de benedenhaal).

De haalkeet. Hierin werden alle benodigheden voor de visserij opgeborgen. De paardestal was er aan gebouwd. In de haalkeet bevond zich ook de taanketel. Hierin werd de zegen schoongekookt en daarna getaand. Het tanen heeft tot doel het materiaal te verduurzamen zodat de zegen langer meegaat. Werd hiervoor aanvankelijk eikeschors of wilgebast gebruikt, bij De Volharding was men al overgegaan op cachou (extract uit het kernhout van de acacia). Dit was minder bewerkelijk en was ook veel beter. Gezien de grootte van de zegen was het schoonkoken toch nog een heel karwei. Er waren steeds drie zegens in gebruik en een zegen in onderhoud (tanen en boeten). De zegen die aan de beurt was om getaand en geboet te worden werd vanaf het

zegenschip aan de onderhaal de haalkeet ingedragen. Hier-voor waren wel drie tot vier mannen nodig. Na het tanen, dat ongeveer een week duurde, werd de zegen op de zegenkar (een kar met 3 wielen) geladen en naar de hang gereden.

De visserskeet. Hierin woonden de vissers. Op de begane grond stonden langs de wanden kisten met persoonlijke bezittingen en daarvoor de houten zitbanken. In het midden stond een enorme kachel waarop wel zes man tegelijkertijd hun potje konden koken. Op de zolder werd geslapen. Aan de visserskeet was het woonhuis van de onderbaas gebouwd. Hierin woonde C. Hartman.

De zinkershut. Hier werden de ijzeren zinkstukken bewaard waarmee men de zegen liet zinken om schepen te laten passeren.

Visser was een zwaar beroep. Het seizoen begon half februari en eindigde half augustus. Gedurende deze periode ving men de winterzalm, die zoals al eerder genoemd, wel 30 tot 40 kilogram zwaar kon worden. Tijdens de zomermaanden is de vis veel minder zwaar en weegt niet meer dat 10 tot 15 kilo. Er werd dag en nacht gevist in twee ploegen van elk ongeveer 25 man. Men begon op zondagmiddag zes uur en er werd gestopt op zaterdagmiddag ook zes uur. De mensen die niet te ver weg woonden brachten dus alleen de zaterdagnacht thuis door. Eens in de drie weken kreeg men de "grote beurt", dan was men vrij van zaterdagmorgen acht uur tot maandagmiddag twee uur. De werktijd van zondagmiddag zes uur tot maandagmiddag twee uur werd de runneker genoemd. Als deze mensen werden afgelost, dat gebeurde door de ploeg die terugkwam van de grote beurt, waren zij vaak doodvermoeid.

Als visser verdiende men een redelijk loon (f. 18,-- per week). Daarnaast werd er aan het eind van het seizoen een premie uitgekeerd afhankelijk van de vangst. Dat was het zogenaamde koppengeld.

Het vissen gebeurde bij afgaand water, dus met de stroom mee. Op dat moment zwemt de zalm tegen de stroom in. De vis die stroomafwaarts zwemt, dus van "boven" komt, was mager en leverde niets op. Deze vissen werden wel "hengsten" genoemd. Zodra het getij keerde werd er met vissen gestopt, dit om te voorkomen dat de sterke vloed de zegen

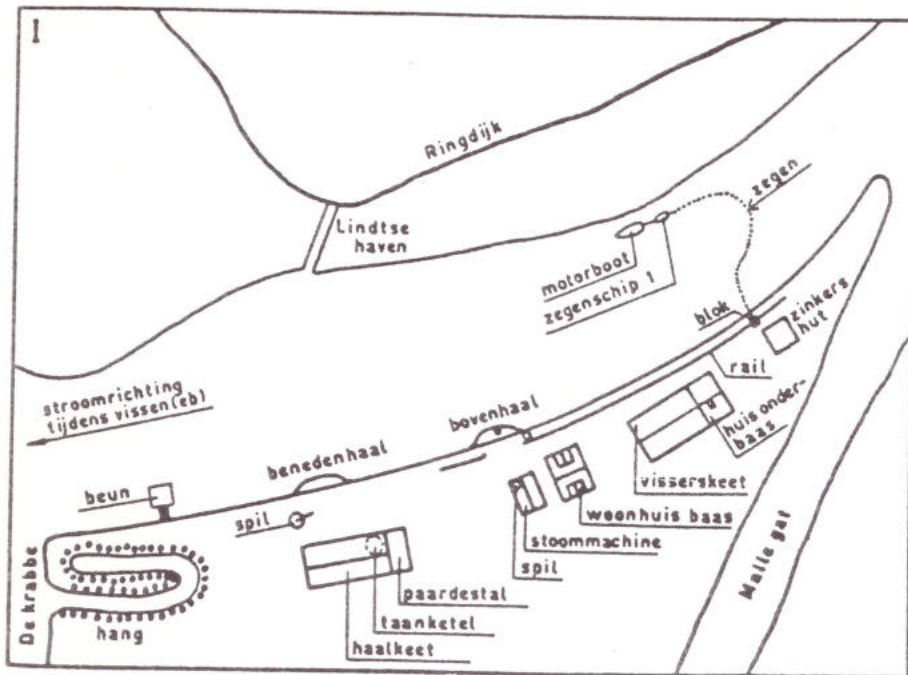
Een hard bestaan, een rijke vangst.

tegen de kant zou slaan. Aan de hoogte van het water kon men zien of de vloed opkwam. Voor dat doel was een steen in het water aangebracht waarmee men de waterhoogte kon vaststellen. Vloedwaker was Cors de Geus, door de mensen waterkijker genoemd. Hij hield het getij in de gaten. Wanneer er gevist kon worden ging hij de trap op naar de visserskeet en riep "rijze, rijze".

Er werd gebruik gemaakt werd van drie zegenschepen en een motorboot. Bij een zegenschip behoorden vier man; een steenbaas en achterman, daarnaast aan de wal nog een voorman en een engeman. De motorboot had als bemanning een stuurman een een meester (motordrijver).

Tot zover onze impressie over de Zwijndrechtse visserij. Het is onmogelijk alles dat de heer Kwakernaat vertelde in dit bestek weer te geven. Getracht is om een beeld te schetsen van een hard maar eerlijk beroep dat jarenlang ook door Zwijndrechtenaren is uitgeoefend.

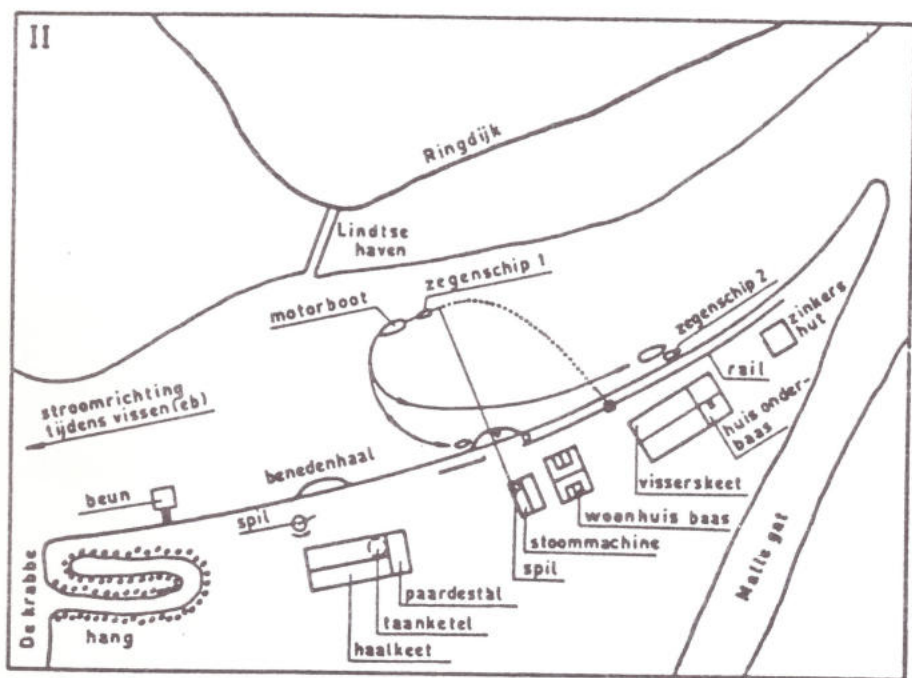
A. v.d. Linden, J. Prins, juli 1985.

Het vissen ging als volgt in zijn werk: Bij het vissen waren steeds drie zegenschepen in bedrijf.

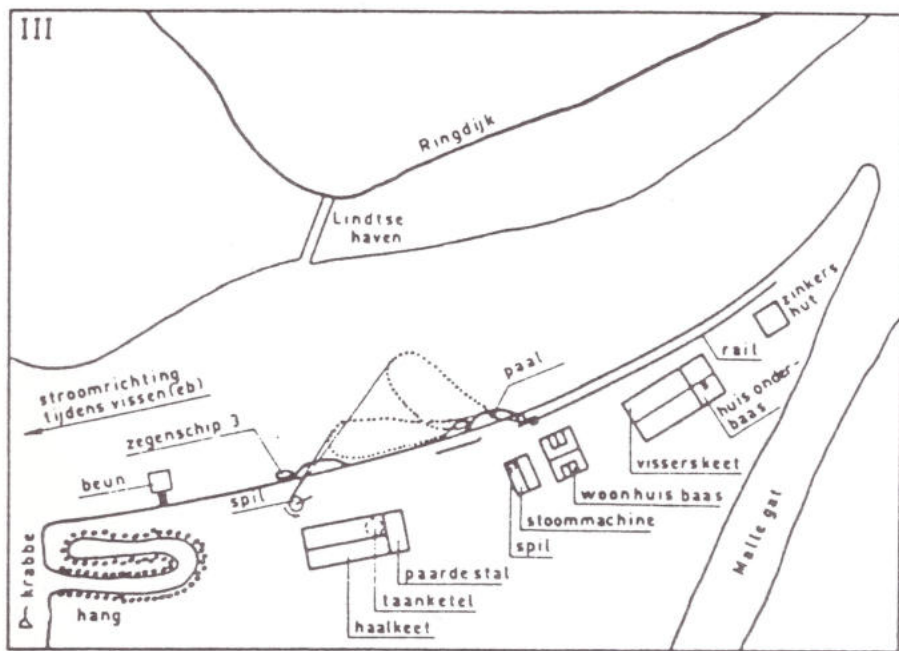
Achtereenvolgens werden verschillende handelingen uitgevoerd. Nadat b.v. zegenschip 1 is getrokken komt schip 2 aan de beurt en daarna schip 3.

Vanzelfsprekend is daarna schip 1 weer aan de beurt. De zegen werd uit het zegenschip getrokken en door de motorboot in de juiste positie gebracht. Dit uitzetten (het schieten genoemd) gebeurde onder verantwoording van de steenbaas. Het was zwaar werk en moest snel gedaan worden, immers men voer met de stroom mee.

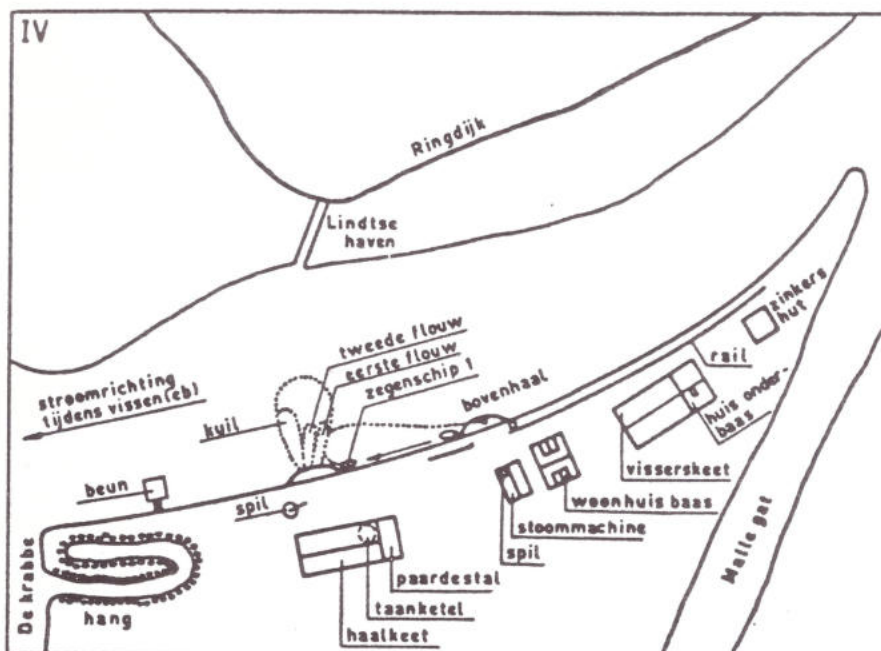
De zegen werd rondgetrokken tot tegenover de bovenhaal. Na een stoot op de fluit van de motorboot werd de korte lijn, waarmee de zegen aan het zegenschip is bevestigd, met een ruk losgetrokken. De zegen zit dan nog vast aan een polsdikke kabel die opgeschoten lag op de bodem van het zegenschip. Na de roep "los" vanaf het zegenschip voer de motorboot met volle snelheid richting wal en sleept het zegenschip mee.

De motorboot boog dan af naar het tweede zegenschip dat inmiddels gereed lag voor de volgende haal. Het eerste zegenschip voer zelfstandig door de verkregen snelheid op de bovenhaal. Het werd bestuurd door de achterman met behulp van een grote roeiriem. Het einde van de dikke kabel werd bevestigd aan het oog van de stoomspilkabel en op de roep "draaien maar" werd de kabel opgewonden en de zegen dichtgereden.

Intussen was de blok-
loper met het blok aan
het einde van de rails
gekomen en wordt dat
einde van de zegen aan
een paal bevestigd die
op de bovenhaal staat.
De zegen is nu dicht.

De voorman brengt per roeiboot een haak op de zegen. Deze haak is met een lijn bevestigd aan de paardespil. Na de roep "vast" begint het paard de spil rond te lopen en wordt de zegen langs de kant getrokken. De zegen bevindt zich nu tussen de boven- en onderhaal.

Het eerste zegenschip
werd dan, bestuurd van-
af de kant, door de en-
geman naar de beneden-
haal gevaren. Tegelij-
kertijd werd het ge-
deelte van de zegen dat
zich langs de kant be-
vindt, door de beman-
ning van het zegenschip
binnenboord gehaald,
het zogenaamde flouwen.

Daarna werden de eerste flouw, de tweede flouw en de kuil gevormd. Hieruit werd de vis met een schepnet overgebracht in de beun.

De eerste papiermolen in Nederland.

Het zal weinigen bekend zijn dat de bakermat van de Nederlandse papierindustrie in Zwijndrecht ligt en hoewel de band tussen onze gemeente en de papierfabrikage al lang verbroken is lijkt het toch van belang om in dit tijdschrift iets over deze voormalige Zwijndrechtse industrie en enkele achtergronden daarvan te vermelden.

Het woord papier is afkomstig van de in Egypte groeiende papyrusplant, waarvan de stengels in vroeger tijd gebruikt werden voor de fabrikage van vellen die na gedroogd te zijn en glad geslepen, goed beschrijfbaar bladen opleverden. Het formaat was niet vast, ongeveer 30 x 40 cm. Twintig van deze vellen aan elkaar gelijmd vormden een rol, waarvan de uitvoering, bijvoorbeeld als bijbelrol, overbekend is. Ongeveer 190 jaar voor Christus werd door de Macedonisch koning van Egypte Ptolemaios V Epiphanes de export van papyrus verboden omdat hij vreesde dat de bibliotheek van het Klein Aziatische Pergamon belangrijker zou worden dan die van Alexandrie. Men ging in Pergamon zoeken naar een vervanging en ontwikkelde daar het perkament dat al snel het papyrusblad verving omdat het veel beter bewaarbaar was.

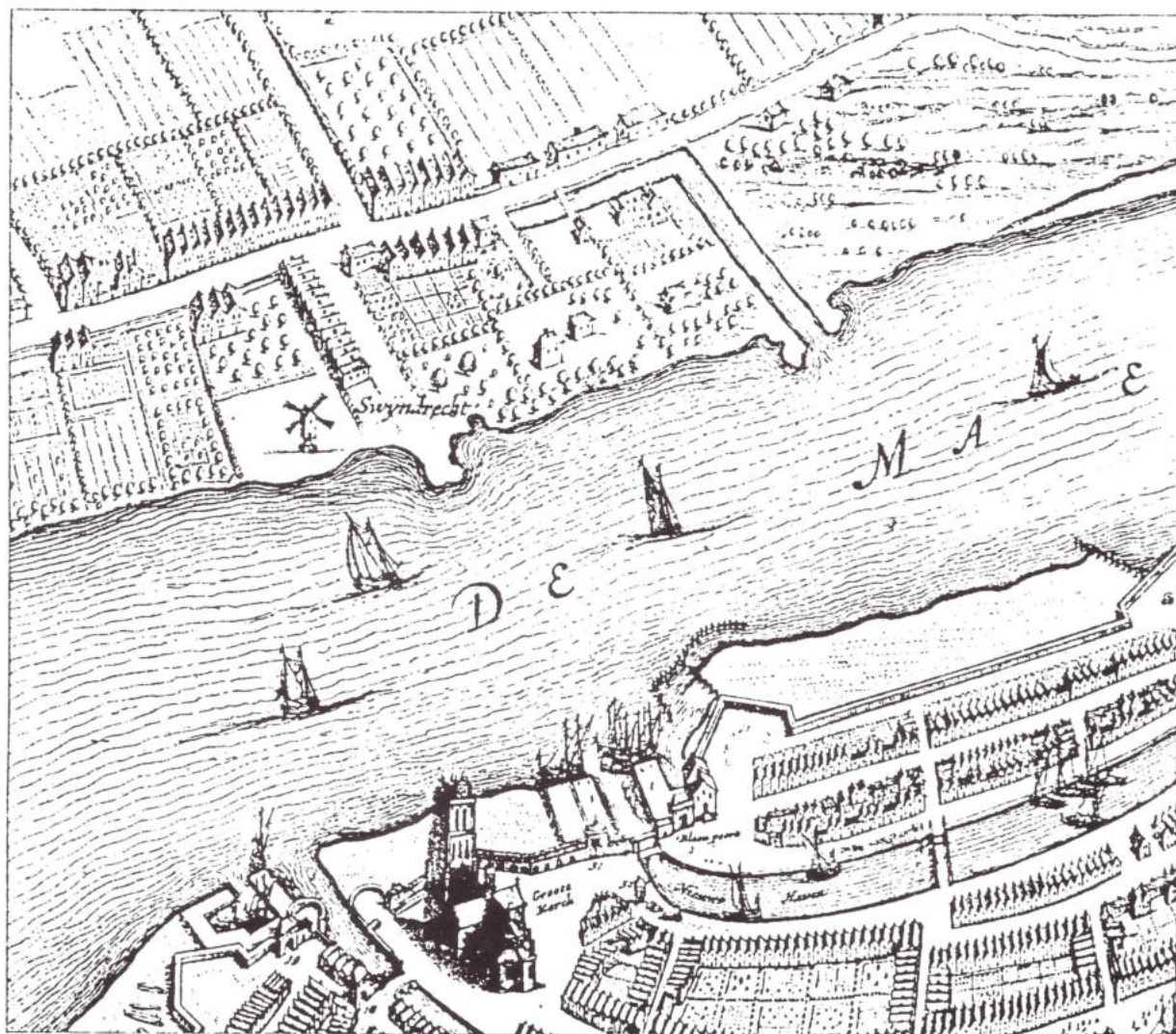
Het papier zoals wij dat kennen wordt gefabriceerd uit celstof van plantenvezels. Dit proces werd omstreeks 150 jaar voor Christus al in China toegepast. Naar verluidt zou de kennis van het papiermalen door Arabische slaven langs de zogenaamde zijderoute naar Klein Azie gebracht zijn. Dat is kennelijk niet snel gegaan, want pas tijdens de 10e eeuw en later dringt deze kennis door tot de Landen van de Middellandse Zee en Europa. Aan het eind van de 16e eeuw zijn de politieke ontwikkelingen zodanig dat grote groepen vluchtelingen uit het zuiden ons land binnenkomen. Voor 1600 richtte een belangrijk deel van deze stroom zich op andere steden dan Amsterdam, waarvan de economische betekenis die van andere koopmanssteden nog niet had overvleugeld. Verschillende kooplieden verkozen de aktieve en vooruitstrevende handelsstad Dordrecht; eerst na 1600 verlegden zijn hun domicilie naar Amsterdam. Toen in 1585 Spaanse troepen Antwerpen innamen, werd vooral het dichtbijgelegen Dordrecht de wijkplaats voor vele vluchtelingen. Niet al deze immigranten waren belangrijke kooplie-

den; de meesten waren kleine handelaren en ambachtslieden. Sommigen brachten een nieuw, in het noorden nog onbekend ambacht mee en trachtten daarmee een nieuw bestaan op te bouwen. Onder de vluchtelingen hebben zich ook enkele papiermakers en papierhandelaren bevonden.

Met hen werd de papierfabrikage in ons land, en wel als eerste in Zwijndrecht, geïntroduceerd. In Zwijndrecht werd voornamelijk het zogenaamde grijs pakpapier vervaardigd. Daarnaast is er waarschijnlijk ook het zogenaamde bartpapier (boekbinderskarton) gemaakt. Vermeldenswaard is ook dat als grondstof o.a. versleten zeilwerk van schepen gebruikt werd.

Een goed beeld over deze eens in Zwijndrecht gevestigde industrie verschaft het in 1982 van de hand van H. Voorn verschenen boekwerk dat de titel draagt "De papiermolens in de provincie Zuid-Holland". Wij prijzen ons gelukkig met de toestemming van de heer Voorn om een deel van zijn boek in dit tijdschrift af te drukken.

"Onder de vluchtelingen uit Antwerpen, die zich tussen 1582 en 1586 in Dordrecht vestigden, was ook Hans van Aelst, die nog in 1582 als koopman in het Antwerpse schepenregister voorkomt. Hans van Aelst heeft in Antwerpen ongetwijfeld het beroep van boekverkoper uitgeoefend. In de Plantijnse archieven vinden we hem en zijn vrouw Godelive in 1579 genoemd als kopers van een partij boeken ter waarde van f. 105,--. Boek- en papierhandel waren in die tijd twee niet van elkaar te scheiden zaken; de Compagnie der Duytse Papieren hield zich in 1535 nog bezig met de handel in bijbels. We mogen wel aannemen dat Hans van Aelst behalve boek-, ook papierhandelaar was. Afgezien van Willem Boye uit Nijmegen, die in 1428 een papiermolen in Gennep oprichtte, is Hans van Aelst onze eerste papiermaker geweest. Hij stichtte de eerste Hollandse papiermolen in 1586 te Zwijndrecht, in hetzelfde jaar dat Jan Jacobsz. du Bois in Alkmaar zijn wind-papiermolen bouwde. Op grond van het aan hem verleende octrooi werden meerdere molens in de omgeving van Dordrecht opgericht. Bovendien stichtte hij in 1590 de eerste papiermolen in Gelderland, in Tiel, en bouwde een jaar later in Arnhem de eerste Veluwe papiermolen. Zonder te kort te doen aan de betekenis van het

Bovenstaande prent toont Zwijndrecht en een deel van Dordrecht omstreeks de stichting van de papierfabriek. De afbeelding laat een detail zien van de "Stadskaart van Dordrecht in Blauw's Toneel der Steden van de Verenigde Nederlanden" uit 1649 en toont op de plaats van het huidige Veerplein een windmolen. Dit was niet de piërmolen, deze lag meer oostwaarts bij het vroegere veer naar Dordrecht. Dit veer moet men denken ter hoogte van de watertoren. De oude manuscripten spreken over een molen met een eigen buitendijkse haven. Op deze kaart is daarvan niets meer te zien; dit is te verklaren omdat de getijmolen in 1613 is afgebrand terwijl deze kaart de situatie in 1649 weergeeft. Overigens zijn ook de zoutketen niet weergegeven.

vroege initiatief van Willem Boye, wiens molen echter ten onder is gegaan zonder verdere invloed te hebben gehad op de ontwikkeling der Limburgse papiernijverheid, of voorbij te gaan aan het belang van de oudste molen in Alkmaar, die het begin betekende van de belangrijke Noordhollandse papierindustrie, kan men Hans van Aelst beschouwen als de grondlegger van de Nederlandse papierindustrie. Hij is betrokken geweest bij een zestal der oudste papiermolens en zijn nageslacht heeft, vaak met meer succes dan hijzelf, de papiermakerij en de papierhandel voortgezet en tot grote bloei gebracht.

Hans van Aelst was een man van zeer bescheiden middelen. Bij de uitvoering van zijn plannen had hij geldelijke hulp van anderen nodig. Hij vond deze bij Jan Lupaert, korenmolenaar en olieslager in Dordrecht. Hoewel een uit Yperen afkomstige familie Lupaert in de eerste jaren van de zeventiende eeuw in Leiden wordt genoemd, was Jan Lupaert of Jan Luyper waarschijnlijk geen Zuid-Nederlander; hij komt reeds in 1577 als burger van Dordrecht voor. Hans van Aelst en Jean Lupaert verkregen samen op 25 april 1586 van de Graaf van Leicester een octrooi, dat als volgt in het resolutieboek werd ingeschreven:

"Sur la req(ue)te de Jean Lupaert et Hans van Aelst, marchants, demeurants a Dordrecht, est accorde octroy pour cinq ans de pouvoir faire toutes sortes de grijs papier, sans que aultres le pourront imiter".

Op grond van dit octrooi werd de eerste papiermolen niet in Dordrecht maar in Zwijndrecht gebouwd, in de toenmalige heerlijkheid Schobbelands-Ambacht. De molen zal reeds in 1586 gereed zijn gekomen. De eerste vermelding in de archieven vond ik op 10 februari 1587, in de Zwijndrechtse transporten, bij de verkoop van een roede erfs, "als deselffe affgepaelt is tegenwoordich aen de papieren muelen gelegen in Schobbelandtsambacht". Dit stukje grond naast de molen werd door Geertken Willemsdochter, weduwe van Cornelis Rijckaerts, verkocht aan de papiermakers Hans van Aelst en Cornelis A(d)riaensz., waaruit blijkt dat Jan Lupaert zich teruggetrokken had. De nieuwe compagnon van Hans van Aelst, Cornelis Adriaensz., komt in de akten voor als twijnder te Dordrecht en was dus geen vakman, maar de geldschieder. De juiste standplaats van de Zwijndrechtse

papiermolen blijkt voornamelijk uit transporten van belendende percelen. De molen stond aan de dijk bij het Zwijndrechtse veer, ten noordoosten van de zoutketen. Buitendijks had de molen een eigen haven. Het was een getijmolen, een molentype dat vroeger op de Zuidhollandse en Zeeuwse eilanden, in westelijk Brabant en ook in België vrij talrijk is geweest. Getijmolens maken gebruik van het getijverschil, dat in vroeger eeuwen op de grote rivieren groter was dan tegenwoordig. Meestal werd de ebstroom als drijfkracht gebruikt. Door de vloedstroom werd een bassin met water gevuld en bij eb liep dit bassin weer leeg. Deze ebstroom leverde de energie voor het drijven van een onderslachtig waterrad, dat door een drijfmechanisme op de juiste hoogte werd gehouden. Dergelijke molens konden redelijke prestaties leveren; uit een inventaris van 1594 blijkt althans dat de Zwijndrechtse papiermolen in staat was de stampers voor twee bakken aan te drijven.

Hans van Aelst is niet lang mede-eigenaar van de Zwijndrechtse papiermolen gebleven. Op 2 mei 1589 kreeg een groep van verscheidene personen, waaronder Van Aelst zich niet bevindt, verlenging van het octrooi van de Staten Generaal. In hun rekest hadden zij aangevoerd dat het oprichten van de molen in Zwijndrecht en van de inmiddels in Dordrecht gebouwde molen "een seer groote excessive somme van penningen" had vereist. Hans van Aelst was daardoor genoodzaakt geweest zijn molen en zijn octrooirecht te verkopen.

De papiermolen in Zwijndrecht bleef voor de helft het eigendom van Van Aelst's compagnon Cornelis Adriaensz., terwijl de helft van Van Aelst verworven werd door Frank van Muylwijck, zoon van de Rotterdamse raad en vroedschap Willem Willemsz. van Muylwijck, gehuwd met Helena Jacobsdr. Kool, en overleden in 1603. De Zwijndrechtse molen heeft na het vertrek van Hans van Aelst nog maar een paar jaar bestaan, tot 1594 toen het bedrijfje werd opgeslokt door de naburige snel groeiende zoutindustrie. Uit een transportakte van 22 september 1593 blijkt dat de molen naast de 'nieuwe soutkeet' van Gilles Cornelisz. Rees uit Dordrecht stond. Toen Rees zijn bedrijf wilde vergroten met een nieuwe schuur en twee zoutpannen kwam het tot moeilijkheden met de papiermakers. Zij beweerden, "dat sij door die nieuwe timmeragie voors. in 't maecken van haere papieren door den damp ende roock die uuyt die nieuwe kete

in den moelen soude vallen, t'eenemaal bedorven ende haer neringe te niet ende den molen t'onbruyck soude worden gemaect". Van Rees bestreed dit argument, zeggende dat men geen last zou hebben van rook of damp, daar hij de schoorstenen zo zou optrekken dat men "geen hinder ofte stanc" zou lijden, te meer daar hij geen turf maar steenkool zou stoken, die weinig rook maakt. De zaak werd ter arbitrage voorgelegd aan dijkgraaf en heemraden van de Zwijndrechtse Waard, maar onderwijl ging Gilles van Rees ondanks de protesten der papiermakers toch verder met zijn timmerwerk. Op 8 september 1594, "in St. Jorisdoele, present 't volle collegie", namen dijkgraaf en hoogheemraden een beslissing. Het voornemen van Gilles van Rees, "sijne zoutkete staende in Zwindrecht lancx ende aen des gemeenlants dijcke in Scoblantsambacht te ... verlengen ende voorder lancx den zeedijck voersz. (te) betimmeren van sijne oude kete aff noortwaerts tot aen 't erffe van den papiermoelen toe, omme tot vorderingen van sijne neringe ende comanschap noch twee pannen met haer gevolge in de selve nieuwe timmeragie te stellen", werd inderdaad schadelijk voor de papiermakers bevonden. Men had echter de oplossing klaar: het gevraagde concent zou kunnen worden gegeven als Gillis van Rees de schuur en de romp van de molen met toebehoren zou kopen en daarvoor de taxatie waarde zou betalen. Op dit voorstel zijn beide partijen ingegaan, waarna van Rees zijn concent kreeg onder enkele beperkende voorwaarden ten aanzien van onderhoud en bescherming van de zeedijk. Op 19 oktober van het zelfde jaar kwamen de beide partijen overeen dat Gillis van Rees de romp, de schuur en het erf van de papiermolen, zowel binnen- als buitendijks zou kopen maar niet het binnenwerk van de molen en de gereedschappen, die de papiermakers wilden uitbreken en zelf behouden. Bij deze overeenkomst is een lijstje gevoegd waarin de instrumenten, die uit de molen verwijderd zouden worden, zijn opgesomd:

**IN DEN EERSTE, ALS MEN DE TRAP AFGAET
ANT TWEEDE GEBINDT:**

Den persse mette cuype

Den Block daer besijden met een cooper craen

Noch een block mette hamer ofte stampers metten

wendellaers met een cooper craen

INT DERDE GEBINDT:

De pompe metten buys met twee wijntonnen met
ijsseren banden
Noch het groot radt met schijfschoep mette as ende
eenen back met een cooper craen

INT VIERDE GEBINDT:

Drie cuypen
De perssen, een block metten haemers ofte stampen metten
wentelaer met een cooperen craen

BOVEN OP TE SOLDER:

alle die touwen ende basten ende spanten daer men het
papier op hanck ende droocht.

Hoe summier en onduidelijk en kennelijk ook onvolledig deze inventaris ook is, het is een belangrijk document in de geschiedenis van onze papierindustrie want het is de oudste beschrijving van het interieur van een papiermolen in ons land. Van de aandrijvingen worden genoemd het (water)-rad met de schijfloop (de schijven met kammen en dollen die de beweging van de as overbrengen op de werktuigen), bevestigd aan een as. Het zoute buitenwater was natuurlijk voor de papierfabricage ongeschikt; voor de zoetwatervoorziening en- reiniging dienden de pomp met buis; de twee wijntonnen en een waterbak met kraan. De lompen werden, evenals in de Gelderlandse papiermolens, vervezeld door langdurig stampen met houten hamers. Daar voor beschikte men over twee blokken (in Gelderland "bakken" genoemd) met hamers of stampers, elk met een koperen kraan. Een derde blok, zonder hamers, zal wel als reserve onderdeel zijn bedoeld. De twee stellen hamers werden als gebruikelijk door een wentelas aangedreven. Er was een schepkuip waarnaast de (nat)pers stond. De drie kuipen in het vierde gebindt zullen voorraadkuipen geweest zijn; de daarbij genoemde persen waren waarschijnlijk de droog- en en pakpers. Het papier werd op zolder gedroogd op touwen die tussen basten waren gespannen.

De overeenkomst tussen de papiermakers en de zoutzieder is niet zonder moeilijkheden uitgevoerd. Het archief van het hoogheemraadschap bevat een notariële verklaring van 28 november 1594, gepasseerd voor de Dordtse notaris Herman

Spiegel, waarin Gillis Reesen (van Rees) er op wijst dat het gesloten compromis niet inhoudt dat hij duizend gulden zal betalen voor iets, dat hem geen driehonderd gulden waard is. Maar, omdat hij niet wil dat iemand zou kunnen denken dat hij andermans goederen wenst zonder daarvoor zelfs meer dan de waarde te betalen, biedt hij aan de romp en schuur van de papiermolen af te staan aan ieder die dat maar wenst voor de helft van de waarde, die arbiters zullen taxeren. Mocht zijn tegenpartij zich nog bezwaard voelen, dan is hij zelfs bereid van de koop afstand te doen en hij belooft in dat geval zijn "nieuwe werck" alleen als schuur te gebruiken en daarin geen pannen te stellen om zout te raffineren of te "roken". Dit alles zal wel niets anders zijn geweest dan een poging, wat meer druk op Cornelis Adriaensz. en Franck van Muylwijck uit te oefenen, want deze twee compagnons waren geenszins van plan de papierfabricage hier of elders voort te zetten. De molen was vermoedelijk toen reeds uitgesloopt en waarschijnlijk is het kostbare interieur verkocht aan de Dordtse apotheker Jacob Corstiaensz., die daarmede in 1595 een nieuwe papiermolen in Brielle inrichtte. De romp van de papiermolen bleef nog lang staan tot deze begin 1613 afbrandde. Gillis van Rees heeft zijn zoutketen later verkocht, ten dele aan zijn zwager Isaac Flamingh. Toen deze op 23 maart 1613 een deel van de zoutketen verkocht, waar daarbij inbegrepen "het erff van de pampieren meulen ende 't erff van 't huysken daer men pampier in plach te lijmen". Dit lijm huisje wordt opnieuw genoemd op 15 april 1613, toen Flamingh aan Matheus Rees o.a. verkocht "het geheele erffke voor de pampieren meulen, daer het lijmhuysken placht te staen". Een "lijmhuisje" zou doen vermoeden, dat in deze primitieve papiermolen toch schrijfpapier werd gemaakt, maar de schaarse zestiende eeuwse stukken in het Zwijndrechtse archief zijn zonder uitzondering op Frans en Zwitsers papier geschreven. Waarschijnlijker is het, dat hier boekbindersbord werd gemaakt door het op elkaar lijmen van lagen papier."

F.E.M. Haafkens, november 1984.

Bron: H. Voorn; "De papiermolens in de Provincie Zuid-Holland, alsmede in Zeeland, Utrecht, Noord-Brabant, Groningen, Friesland, Drente". Uit dit boek zijn de blz. 53 t/m 56 met toestemming van de auteur overgenomen.

Die goeie, ouwe tijd".

In 1909 kwam Oldert (Aaldert) Verbeek als jongeman van 24 jaar met zijn vrouw en twee kleine kinderen uit het Gelderse naar Zwijndrecht toe. Hier was meer werk voor hem te vinden dan in Heerwaarde, het plaatsje waar hij vandaan kwam. Hij verhuurde zich als arbeider op Develstein bij boer Pons in de Groote Lindt. Het was daar hard en lang werken, maar hij deed het met plezier. Hij was jong, gezond en had een steeds groeiend gezin. Er moest dus wel gewerkt worden; hij bij de boer, zijn vrouw in het gezin. In 1924 kwam daarin verandering. Bij de Gemeente Reinigings Dienst (doorgaans als RGD afgekort) werd personeel gevraagd. Oldert ging er op af en werd aangenomen. Met nog enkele collega's werd het zijn taak om Zwijndrecht, en in het bijzonder Groote Lindt, schoon te houden. Zwijndrecht schoon houden, wat hield dat in? Vuilnis ophalen werd met paard en wagen gedaan. Iedere bewoner had een zelfgemaakte vuilnisbak, vervaardigd uit deugdelijk of ondeugdelijk materiaal en doorgaans onhandig om leeg te storten. Het was sjouwen en ploeteren, de hele week door. Doch dat was niet alles, er moest ook gewerkt worden op de "de tonnenwagen", en dat was erger. In die tijd waren de meeste huizen nog niet voorzien van een watercloset maar men had een plee, dat wil zeggen als men zelfs die had. In een afgeschoten ruimte, binnen of buiten, was een brede dwarsplank getimmerd, met middenin een rond gat met een deksel als afsluiting. De voorkant was gesloten en aan de achterzijde was een klein laag deurtje, dat uitkwam op de buitenzijde van het huis. In dat hokje, ook wel "huisje" genoemd, was een ton geplaatst die op gezette tijden werd weggehaald, geleegd en gereinigd. Een schone werd er voor in de plaats gezet. Over het algemeen werden de plee's keurig schoon gehouden, de verfkwest werd vaak gehanteerd. Maar ja het verwisselen van die tonnen!! De tuinders deden het zelf, goed voor het land, goedkope mest. Degenen die zelf een klein stukje land hadden dachten er net zo over, maar bij de rest van de bevolking werd dit door de Gemeentelijke Reinigings Dienst gedaan.

De tonnen werden opgehaald en op een terrein aan de Langeweg waar de gebouwen van de reinigingsdienst stonden in een bak leeggestort, waarna ze in de Laurensvliet schoon-

gespoeld werden. Dat ging zo week in week uit. Eén keer per jaar werd de inhoud van de bakken aan de tuinders, voor bemesting van hun land verkocht. 's-Nachts moest dat dan door hen naar hun land gereden worden. Het personeel van de reinigingsdienst deed ook mee; misschien om een extraatje te verdienen. En zo overkwam het Oldert dat hij met paard en wagen, met een "vrachtje" 's-nachts om drie uur over de Langeweg reed, de wagen aan beide zijden voorzien van een brandende lantaarn. Er kwam een tegenligger aan, een auto. De bestuurder die onder invloed verkeerde meende dat hij wel precies tussen de lichtjes kon doorrijden en reed dus pardoes het paard aan. Oldert schoot van de bok en kwam op de keien terecht waar hij met gekneusde ribben bleef liggen. De inhoud van de wagen verspreidde zich over de weg en het arme paard moest later afgemaakt worden. Oldert krabbelde weer op en ging ondanks zijn gekneusde ribbenkast lopend naar huis. De politie moest dat maar niet doen, moeder de vrouw zou er dan te erg van schrikken. Aan de nachtelijke tochten bleken dus wel gevaren verbonden te zijn. Na enkele dagen ging Oldert weer naar zijn werk, je kon toch niet voor zo'n kleinigheidje wegblijven. In de pleisters geplakt beklom hij de bok van het paard. Die goeie oude tijd.

Door de jaren heen werd het materiaal van het gemeentelijk bedrijf wel gemodernerseerd. De vuilniswagen maakte plaats voor de vuilnisauto. Dat was in 1949 en deze auto kon heel wat meer bergen. De vuilnisbakken werden verplicht vervangen door emmers. Aan de achterzijde konden de vuilnisemmers op de auto geplaatst worden waarna ze mechanisch leeggestort werden. Hoort u het gerammel nog? En nu! In Zwijndrecht rijden twee grote vuilnisauto's die elk 12 x zoveel kunnen vervoeren als hun voorgangers. Geen emmers meer maar plastic zakken. Geen lawaai meer maar met een kundige zwaai worden de zakken de wagen ingemikt. De gebouwen aan de Langeweg (Rotterdamse weg) met de stallen, en wagenloodsen zijn verdwenen. Op dezelfde plaats heeft het inmiddels verdwenen Tomado bedrijf haar vestiging gehad. De plaats werd vroeger "De Nisterie" genoemd, een naam waarvan we de herkomst niet hebben kunnen achterhalen. Het huidige Gemeentelijk Reinigings Bedrijf is op de Ringdijk gevestigd. Op dit terrein zijn enkele gemeentelijke diensten zoals de reinigingsdienst en de plantsoendienst gevestigd. Of Oldert Verbeek deze veranderingen

Oldert verbeek in funktie.

nog heeft meegemaakt? Gedeeltelijk. Zijn gezondheid liet hem niet toe om tot zijn 65-ste jaar te blijven werken. Enige jaren daarvoor ging hij met vervroegd pensioen. In plaats van met de vuilniswagen reed hij toen met een door hem aangeschafte ponywagen door Zwijndrecht. Samen met zijn vrouw maakte hij daarmee nog vele tochtjes, zelfs tot aan zijn geboortedorp Heerwaarde toe. Ze genoten ervan en het was hen van harte gegund. Na een leven van werken en zorgen overleed hij, twee jaar na zijn vrouw, in 1962 op 77 jarige leeftijd. De GRD-pet heef Oldert Verbeek met ere gedragen. Voor hem en zijn collega's van vroeger en nu, Pet af.

Mevrouw A. van Dam-De Klerk.
augustus 1985.

- - 0 - -

**Een opnieuw ondeckte verhandeling over het voormalige
slot Develstein.
(einde)**

In 1895 publiceerte Dr. G.D.J. Schotel een aantal geschiedkundige verhandelingen in een boekwerk dat de titel droeg: "Geschied- letter- en oudheidkundige uitspanningen". In vorige afleveringen van deze reeks is ingegaan op het ontstaan, het uiterlijk en interieur van het kasteeltje, en haar bewoners. In deze laatste aflevering handelt het om het verval van het kasteel en de wijze waarop het aan haar eind kwam. Ook dit keer is de tekst in de authentieke, door Dr. Schotel gehanteerde spelling weergegeven.

Develstein in verval

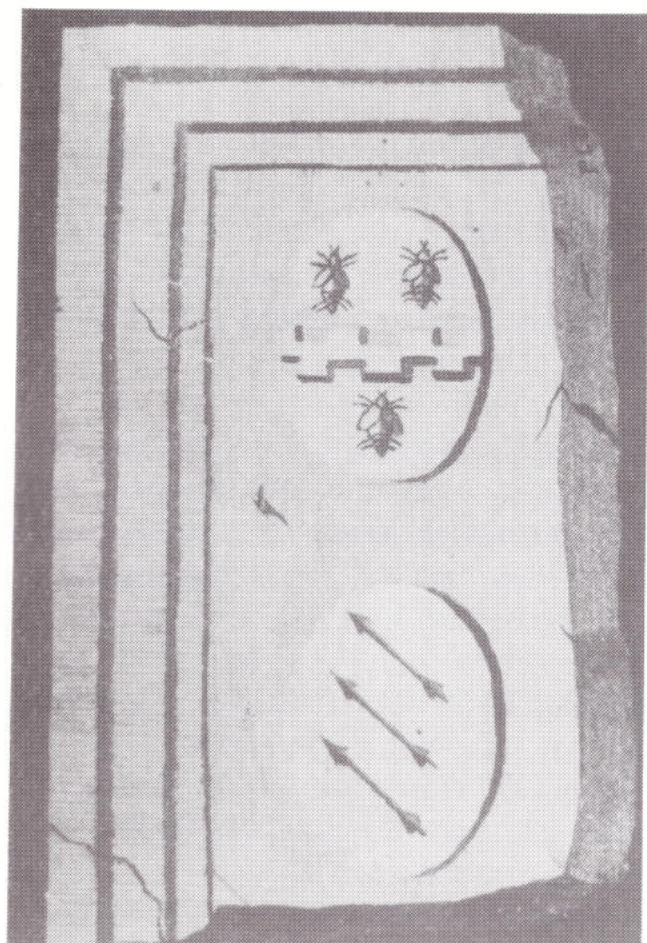
Na bijna twee en eene halve eeuw des tands alvernielenden tijds getrotseerd, en der nakomelingschap van den edelen Cornelis van Beveren tot een rustig verblijf verstrekt te hebben, verviel Develstein, reeds bij het leven van deszelfs laatste bewoonster van jaar tot jaar, en was, na haar overlijden, in gevaar van geheel in te storten. Toen ik hetzelfde, in den zomer van 1821, voor de eerste maal, beschouwde, was het een tooneel van verwoesting en verlatenheid. De muren waren hier en daar gebarsten; de steenen afgebrokkeld en uit elkander geweken; de vensters vermolmd en grootendeels van glazen beroofd. Van de fraaije singels, boomgaarden, schoone plantagien en laningen was niets meer aanwezig, en eenig geereneleerd muurwerk, waarin zich hier en daar nog venstergaten vertoonden, omringde den woesten en met onkruid begroeiden grond, waarop weleer deftige bijgebouwen stonden, van welker platte daken men een heerlijk rivier gezigt naar de zijde van Dordrecht had. Het kasteel zelve stond op eene geringe vierkante verhevenheid, door eene gracht van omtrent dertig voeten breed omringd. Achter het kasteel, op het verhevene vierkant, en dus binnen de gracht, lag een verwoeste hof; zoodat hetzelfde niet de geheele oppervlakte van den grond besloeg, maar daarvan omtrent twee derde kan hebben ingenomen. Vroeger geleidde eene houten valbrug, met ijzeren

thans was de gracht gedeeltelijk met puin gevuld, gedeeltelijk met riet en met biezten begroeid, en de valbrug door eene losse plank vervangen.

Boven de poort, boogsgewijze gebouwd, waren twee blauwe steenen, in lijsten van Bentheimer steen gevat, in den muur gevoegd. Op den bovenste steen las men "ARX DEVELAE", en op het platte der lijsten van de onderste steen, waren de wapens der bouwheeren en derzelven vrouwen, verheven uitgesneden. (zie afbeelding blz. 28)

De inwendige toestand van het slot stemde geheel en al met den uiterlijken overeen. Bij elke schrede ontwaarde men sporen van verwoesting en vergankelijkheid, en niet eene der vorige pracht en schoonheid. De muren, van hunne kostelijke tapijten en behangsels beroofd, waren met muur en klimop begroeid. In sommige vertrekken lagen verrotte planken vloeren, in andere, plavuizen en blauwe steenen, en de zolderingen waren zwak en slecht. De wind huilde door de scheuren en wanden; of door de verzakte, van glazen beroofde, vensters en brak alleen de akelige stilte, die in de verlatene vertrekken heerschte, af.

De hoofddeur verschaftte den toegang tot een voorhuis of portaal, aan welks linker zijde eene zaal was, waar achter zich twee kleinere vertrekken bevonden. Tegenover hetzelfde was een zeer korte, doch breede gang, aan welks einde men twee trappen ontdekte, van welken een naar boven en een naar de onderkeuken en kelders liep. Ter rechter zijde van den gang was een vrij ruim vertrek, en ter linker zijde een der torens, waarin twee of drie kamers waren. Van het plat van dezen toren, aan de achterzijde van het kasteel, had men, naar den kant van De Lindt, een verrukkend uitzicht. De andere toren, een merkwaardig overblijfsel uit de XIV. eeuw, in 1572 door de vlammen, die het overige gedeelte van het slot verwoestten, gespaard, was bijzonder dik van muren, en had een verwelfden kelder, van eene nis, met een zeer diepen waterput, tot welken men langs drie of vier trappen opsteeg, voorzien. Wanneer men den trap, aan het einde van den gang, niet zonder gevaar, beklommen had, ontdekte men eene geheel vervallene galerij, waarop, aan beide zijden, vertrekken uitliepen, die in zulk eenen slechten toestand waren, dat wij het nauwelijks waagden, eenige van dezelve binnen te treden. Zij waren met plavuizen bevloerd, en hadden vensters met kleine, in het lood

FUNDATALE PRODIGIUM GULIELM
 VOORDE EQUITIS C O
 THESAURARI; POST QUAM
 SUINDRECHTAN
 AN: MCCCXXXII
 ARCE AB HISPANO INCENT
 ANTERIOR PARS CUM TURR
 GULIELMO DE BE
 TOPARCHA:
 RELIQUA VERÒ A CORNEL
 STREVELSHOECH WESTYSELMO

page gezette, en met wapens beschilderde glazen. Op de deuren van sommige zag men afbeeldsels van heeren en vrouwen. Over deze vertrekken liepen de zolders, door een leger van uilen, vleermuizen en ratten bewoond, welke wij - het niet raadzaam vonden, in hunne stille overdenkingen, te storen.

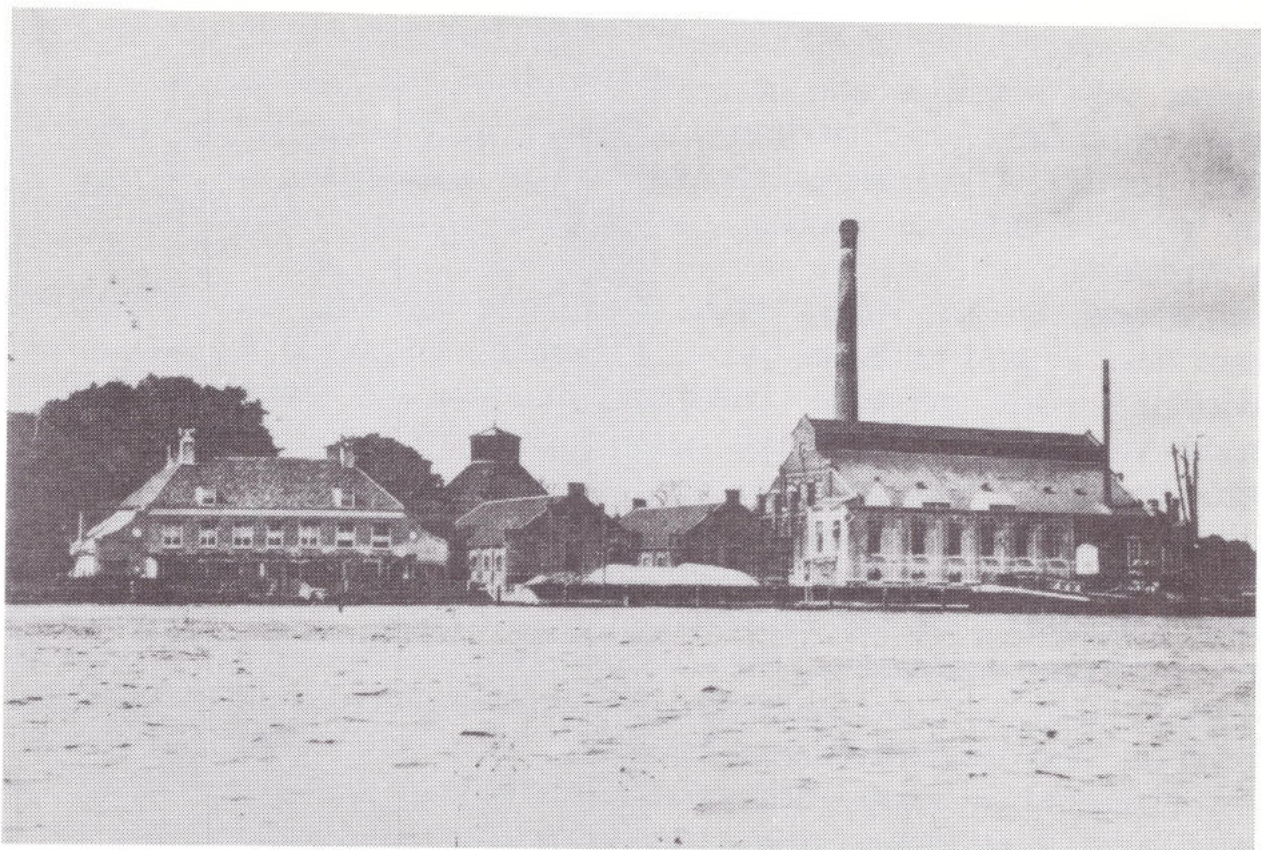
Nog eenmaal, in 1823, werd Develstein door mij bezocht, maar niet, gelijk twee jaren vroeger, doorkruist, wijl het oogenblik der geheele ineensstorting niet verre afscheen, en de vertrekken door het puin ontoegankelijk waren geworden. Mogelijk was ik een der laatsten, die het zelve aanschouwden, want slechts weinige maanden daarna, in het einde van 1823 en den aanvang van 1824, werd het bijna geheel gesloopt. Na de slooping, heb ik, met een mijner oudheidkundige vrienden, nog eenen genoeglijken onvergetenlijken, dag, in de nabijheid van Develstein doorgebracht, en toen den eerwaardigen bouwval, nog voor weinige jaren, een ridderlijk slot, der bewondering van schilders en oudheidkenners waardig, een laatst vaarwel toegeroepen. Wel dra zal ook die bouwval verdwijnen, en niets meer aanwezig zijn, dan de geheugenis van den naam; een naam die niet gelijk Engelenburg, Hagestein en zoo vele andere sloten, de bloedige riddertijden, maar de eerste dagen van Nederlands duur gekochte vrijheid; de gulden eeuw van Maurits en Frederik Hendrik, en de verdiensten van het Geslacht der Van Beverens ten aanzien van Vaderland en letteren, voor den geest terug roept.

Bij de afbeeldingen:

De eertijds boven de poort van het kasteel geplaatste steen is later verwerkt bij de bouw van de boerderij die vele jaren heeft gestaan naast het eiland van Develstein. Bij de brand van deze woning omstreeks 1915 is deze hardstenen plaat gebarsten. De boerderij is tijdens het einde van de zestiger jaren gesloopt om plaats te maken voor de bouw van het Develstein College. Wat er met de fragmenten van de steen is gebeurd en waar zij zich thans bevinden is onbekend. De bovenste afbeelding toont de familiewapens van de bouwheren. De tweede afbeelding toont een detail van de steen met inscriptie (in latijn) waarvan de vertaling als volgt luidt:

"Het leengoed van Wilhelmus van Duvenvoorde ridder rentmeester van Graaf Willem de Goede, nadat onder zijn leiding de grond van Zwijndrecht aan de zee ontruikt was anno 1332. Van de burcht door de Spanjaarden verbrand zijnde anno 1572 werd het oudste deel met de toren uit de puinhopen herbouwd, door Willem van Beveren, heer van Strevelshoek Burgemeester. Het overige door Cornelis van Beveren, ridder, heer van Strevelshoek en WestIJsselmonde en P. Linde."

Bron: Gemeentearchief-Dordrecht, gem. prentenverz. M485.

De glashut van toen,

En zoals het er daar nu uitziet.

De Glashut.

Hoewel Zwijndrecht eertijds bekend stond als een agrarische gemeente was er reeds vroeg industrie. Deze industrie was voornamelijk gevestigd langs de dijk. Daar immers kon een gemakkelijke aan- en afvoer van grondstoffen en produkten plaats vinden. Zo was in Zwijndrecht aan de Ringdijk een glasblazerij gevestigd.

De eerste arbeiders waren vermoedelijk gevluchte Fransen. Zij brachten de nodige kennis mee en werden gehuisvest in langs de dijk gelegen huizen die al snel bekend stonden als de "Franse Huizen".

Hoewel in vroeger jaren weinig aandacht geschonken werd aan woon- en arbeidsomstandigheden voldeden deze huizen na verloop van tijd niet meer. Aan het begin van deze eeuw werden zij gesloopt en vervangen door nieuwe. Ook hier werden arbeiders van de glasfabriek, die ook wel "glashut" werd genoemd, in gevestigd. De huizen kregen in de volksmond de naam van "huttershuizen".

De Zwijndrechtse flessenfabriek had een goede reputatie. Halverwege de vorige eeuw was er ook een vensterglasfabriek in Zwijndrecht gevestigd. Uit deze tijd zijn geen gegevens meer bekend gebleven. Het is dan ook onbekend of de vensterglasfabriek en de flessenfabriek één en dezelfde eigenaar hadden. Uit het boek van J.W. Regt kan men opmaken dat zij rond 1850 naast elkaar bestonden.

De vensterglasfabriek was de eerste in Nederland en kon in korte tijd concurreren met het buitenland. Toch bleef zij niet bestaan, echter het is niet bekend wanneer de activiteiten zijn gestaakt. De flessenfabriek was een langer leven beschoren. Mogelijk zijn de vensterglasfabriek en de flessenfabriek in een onderneming opgegaan. De laatste eigenaar van het glasgebeuren was de N.V. Bottleworks.

De glasfabrikage geschiedde de laatste jaren geheel machinaal. Alleen speciale opdrachten werden nog met de mond geblazen. In 1938 werd de fabriek gesloten. Op het terrein werd een inmakerij gevestigd die, evenals de huttershuizen, later ook weer in verband met een dijkverhoging moest verdwijnen. Lange tijd heeft het terrein braak gelegen. Thans is het geheel bebouwd.

K. Popijus, september 1985.

Colofon.

"Svindrecht", een naam die naast "Suindrecht" al vroeg genoemd wordt voor onze gemeente, is het periodiek van de Historische Vereniging Zwijndrecht.

Het blad verschijnt 2 tot 3 keer per jaar en wordt gratis aan de leden van de vereniging toegezonden.

De verkoopprijs voor losse nummers bedraagt f. 4,75.

Redactie: K.v.d. Leer, K. Popijus en A. C. de Ridder.

Redactieadres: Fuchsiastraat 7, 3333 GV Zwijndrecht, tel: 123641.

Druk: Pro Patria, Zwijndrecht.

Secretariaat van de vereniging: Prins Bernhardstraat 28, 3331 BR Zwijndrecht, telefoon: 194677.

Informatie betreffende de vereniging is verkrijgbaar via het secretariaat van de vereniging.

Aan dit nummer werkten mee: mevr. A. v. Dam- De Klerk, F.E.M. Haafkens, K. v.d. Leer, A. v.d. Linden, K. Popijus, J. Prins, A.C. de Ridder.

De redactie ziet gaarne uw bijdragen voor volgende uitgaven tegemoet.

Bronvermelding:

blz. 15 e.v.: H. Voorn, "De papiermolens in de provincie Zuid-Holland, alsmede in Zeeland, Utrecht, Noord-Brabant, Groningen, Friesland, Drente". Uit dit boek zijn de blz. 53 t/m 56 overgenomen met toestemming van de auteur.

